

Epistemický kontextualizmus a jeho motivácia

MARIÁN ZOUHAR¹

Katedra logiky a metodológie vied. Filozofická fakulta. Univerzita Komenského v Bratislave
Safárikovo nám. 6. 814 99 Bratislava. Slovenská republika
marian.zouhar@gmail.com

ZASLANÝ: 27-11-2012 • AKCEPTOVANÝ: 24-03-2013

Abstract: According to Keith DeRose, the best argument for epistemic contextualism is supplied by communication intuitions ordinary speakers have when evaluating utterances of sentences of the form “S knows that p ” and “S does not know that p ”. It is claimed that utterances of “S knows that p ” and “S does not know that p ” can both be true with respect to the same S and p because the speakers of the utterances employ different epistemic standards. The aim of the paper is to show that one can accept this claim as true while denying epistemic contextualism. A handful of possible contenders to epistemic contextualism are given. Thus, the alleged best argument for contextualism has to be supplemented by other arguments to show that epistemic contextualism should be given preference to the other approaches.

Keywords: Context of utterance vs. circumstances of evaluation – epistemic contextualism – epistemic standards – Keith DeRose – variable truth conditions (propositions) vs. stable truth conditions (propositions).

1. Úvod

Výrazy „vedieť“ a „poznať“ (a ich gramaticky modifikované tvary) budem nazývať *epistemické slovesá*. Vety, v ktorých sa subjektu pripisuje, resp. upiera

¹ Táto stať vznikla na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v rámci grantu VEGA č. 1/0046/11 *Sémantické modely, ich explanačná sila a aplikácia*. Chcem poďakovať recenzentovi za pripomienky k predchádzajúcej verzii state.

poznanie (nejakej propozície), budem nazývať *epistemické vety*. Môžeme rozlíšiť *pozitívne* epistemické vety formy „S vie, že *p*“ od *negatívnych* epistemických viet formy „S nevie, že *p*“, kde S je subjekt a *p* propozícia. To, čo epistemické slovesá zachytávajú, budem označovať termínom *epistemický postoj*; to, že nejaký subjekt vie, resp. nevie, že nejaká propozícia je pravdivá, je teda epistemickým postojom tohto subjektu k propozícii.²

Epistemický kontextualizmus tvrdí, že sémantický obsah epistemických slovies je závislý od kontextu, v ktorom sa použijú príslušné epistemické vety.³ Podľa epistemického kontextualizmu je preto prípustné, aby tvrdenie, ktoré uskutoční hovorca H_1 použitím vety⁴

(1) S vie, že *p*

vzhľadom na svoj kontext K_1 , a tvrdenie, ktoré uskutoční hovorca H_2 použitím vety

(2) S nevie, že *p*

vzhľadom na svoj kontext K_2 , boli súčasne pravdivé (pričom podstatné je to, že H_1 a H_2 posudzujú epistemický postoj S k *p* vzhľadom na *tú istú* situáciu a berú pri svojom hodnotení do úvahy *tie isté* informácie, ktoré majú o S a danej situácii). To je možné napriek tomu, že vety (1) a (2) z formálneho hľadiska vyzerajú ako vzájomné negácie. Epistemický kontextualista totiž povie, že ak H_1 vyjadrí svojím použitím vety (1) propozíciu P a H_2 zase

² Epistemických postojov existuje, prirodzene, oveľa viac, no v tejto stati ich nebudem spomínať. Budem takisto predpokladať, že aj negatívna epistemická veta vyjadruje epistemický postoj subjektu k propozícii, hoci – ako na to poukázal anonymný recenzent – bolo by korektnšie povedať, že sa v nej vyjadruje *absencia* takéhoto postoja. Pojem epistemického postoja teda budem používať v takomto širšom zmysle.

³ Niekedy sa používa termín *epistemologický kontextualizmus*, no ten je podľa mňa zavádzajúci. Vzbudzuje totiž dojem, že ide o epistemologickú teóriu, a teda kontextualizmus by vyzeral ako konkurent napríklad fundacionalizmu, koherentizmu, reliabilizmu atď. Kontextualizmus je však teóriou, ktorá patrí do filozofie jazyka, zaoberá sa sémantikou epistemických slovies, a preto bude vhodnejší termín „epistemický“.

⁴ Alternatívne by sme mohli epistemický kontextualizmus formulovať tak, že kým tvrdenie, ktoré jeden hovorca uskutoční použitím vety (1) vzhľadom na jeden kontext, je pravdivé, iné tvrdenie, ktoré hovorca uskutoční použitím *tej istej* vety vzhľadom na iný kontext, je nepravdivé (pozri Cohen 1999, 65). Túto formuláciu kontextualizmu však nebudem používať, keďže sa jej vyhýba aj Keith DeRose, ktorý je v tejto stati kľúčovou postavou.

použitím vety (2) vyjadrí propozíciu Q, tak neplatí, že $Q = \neg P$. To znamená, že rozdiel medzi propozíciami P a Q nie je daný len tým, že v jednej z nich sa vyskytuje negácia. Ak sa dve propozície líšia len tým, že jedna je negáciou druhej propozície, poviem, že sú *vecne totožné*; to znamená, že propozície P_1 a P_2 sú vecne totožné, ak platí, že $P_1 = \neg P_2$ alebo $P_2 = \neg P_1$. Ak dve propozície nie sú vecne totožné, sú *vecne odlišné*.⁵ Použitiami viet (1) a (2) vo vhodných kontextoch možno teda vyjadriť vecne odlišné propozície.⁶

Vecnú odlišnosť medzi propozíciami P a Q kontextualista pripíše na vrub rozdielom v sémantických obsahoch epistemického slovesa „vedieť“, ktoré toto sloveso nadobúda pri konkrétnych použitíach epistemických viet (1) a (2). Prečo práve tomuto slovu? Nuž preto, tvrdí kontextualista, že v situáciách, v ktorých sa použijú vety (1) a (2), vstupujú do hry rôzne *epistemické štandardy*, ktoré sú súčasťou toho, čo epistemické vety vyjadrujú vzhľadom na dané kontexty použitia. Tento dôležitý pojem vymedzuje jeden z popredných epistemických kontextualistov takto:

K propozícii, o ktorej je subjekt presvedčený, má subjekt silný [strong] epistemický postoj, ak jeho presvedčenie [belief] o tejto propozícii má do značnej miery vlastnosť alebo vlastnosti, ktoré sú potrebné na to, aby pravdivé presvedčenie bolo poznatkom [a piece of knowledge]. ‚Epistemické štandardy‘, ktoré sú stanovené kontextom, sa týkajú toho, aký silný epistemický postoj musí subjekt mať k propozícii..., aby bola pravdivá veta, ktorá mu pripisuje ‚poznatie‘ v danom kontexte. (DeRose 2011, 7)

Zjednodušene povedané, epistemické štandardy predstavujú požiadavky, ktoré musí pravdivé presvedčenie, ktoré subjekt má, splniť, aby ho mohol hovorca považovať za poznatok (vzhľadom na svoj kontext). Na spresnenie dodávam, že epistemické štandardy nie sú zdôvodnením či evidenciou, ktorú subjekt má k dispozícii v prospech svojho presvedčenia (a na ktorej základe on sám dané presvedčenie považuje za poznatok), ale sú to kritériá, ktoré sú určené *hovorcom* (a jeho kontextom), ktorý posudzuje, či daný subjekt vie, alebo nevie. Inými slovami, epistemické štandardy sú v podstate kritériom,

⁵ Podobne budem používať termín *vecne odlišné pravdivostné podmienky*.

⁶ Pojem vecnej totožnosti propozícií by sa dal definovať aj všeobecnejšie, no na účely tejto state to nie je potrebné, keďže iné možné prípady vecnej totožnosti, ktoré nie sú zachytené v definícii uvedenej v texte, nás nebudú zaujímať.

vzhľadom na ktoré sa posudzuje, či subjektova evidencia v prospech jeho (pravdivého) presvedčenia postačuje (z hovorcovej perspektívy) na to, aby hovorca toto presvedčenie považoval za poznatok.⁷ V jednom kontexte môžu byť tieto štandardy benevolentnejšie ako v inom kontexte, a teda za poznatok sa môže v jednom prípade považovať také pravdivé presvedčenie, ktoré by sa v druhom prípade za poznatok nepovažovalo. Keď preto v prvom kontexte hovorca H_1 vysloví vetu (1), povie niečo pravdivé, no niečo pravdivé povie aj hovorca H_2 , keď vzhľadom na druhý kontext vysloví vetu (2) (príčom, opakujem, H_1 a H_2 hodnotia epistemický postoj S k p vzhľadom na tú istú situáciu a zohľadňujú tie isté informácie, ktoré majú o S a danej situácii).

Vezmime si na ilustráciu príklad, ktorý je inšpirovaný J. L. Austinom (pozri Austin 1979, 108) a ktorý v určitých modifikáciách používajú aj epistemologickí kontextualisti (pozri DeRose 2011, 4-5). Budeme uvažovať o dvoch kontextoch K_1 a K_2 , v ktorých hovorcovia vyhodnocujú postoj subjektu k istej propozícii. Celý príklad načrtnem len schematicky, bez beletristických detailov (ktoré by azda mali vzbudzovať väčšiu dôveryhodnosť príkladu).⁸

Pozadie: Osoby A a B vedia, že ich kolega C nosieva do práce klobúk, ktorý vždy odkladá na určitý vešiak. V určitý deň A a B vidia, že na vešiaku je klobúk C. V práci ho však osobne nestretli a nemajú k dispozícii ani žiadnu inú spoľahlivú správu o tom, či C v práci naozaj bol. Prítomnosť klobúku je teda pre nich jedinou relevantnou evidenciou.

Kontext K_1 : V tomto kontexte, v ktorom sú štandardy poznania relatívne nízke, sa A rozpráva s osobou D. Môžeme si predstaviť, že D je manžel B a zároveň dobrý priateľ A, pričom má podozrenie, že ho manželka

⁷ V limitnom prípade sa môže stať, že hovorca je totožný so subjektom. Kontextualisti o takýchto prípadoch niekedy uvažujú (pozri DeRose 2011, 1-3). Lenže ani v tomto prípade nemožno zamieňať zdôvodnenie alebo evidenciu, ktorú má subjekt v prospech svojho pravdivého presvedčenia, s epistemickými štandardmi, podľa ktorých posudzuje, či vie, alebo nevie (a teda sám sebe pripisuje alebo upiera poznanie). Takéto „sedenie na dvoch stoličkách“ však môže úvahy skomplikovať a zatemniť, a preto budem rozlišovať subjekt poznania a hovorca. Na niektoré problémy, ktoré vznikajú, ak subjekt poznania je totožný s hovorcem, upozorňuje aj K. Bach; pozri Bach 2005a, 56, pozn. 5).

⁸ DeRose kladie mimoriadny dôraz na to, aby sa príklady, ktoré majú ilustrovat' nejakú teóriu, formulovali čo najstarostlivejšie. Musia byť presvedčivé a musia byť formulované tak, aby vyzerali ako bežná jazyková komunikácia medzi bežnými hovorcami. V podstate takmer celá druhá kapitola knihy DeRose (2011) má za cieľ nájsť čo najlepšie príklady ilustrujúce kontextualizmus.

(t. j. osoba B) podvádza s C. Z určitého dôvodu chce vedieť, či B vedela, či C je v práci.⁹ Na túto otázku A odpovie, že B vedela, či C bol v práci (keďže B videla – spolu s A – klobúk na vešiaku).

Kontext K₂: V tomto kontexte, v ktorom sú štandardy poznania relatívne vysoké, sa A rozpráva s osobu E. Môžeme si predstaviť, že E je vyšetrovateľ, ktorý zisťuje, či C, ktorý je podozrivý z vraždy, bol v určitom čase v práci, aby overil jeho alibi. A odpovie, že nevie, či bol C v práci, hoci na vešiaku visel jeho klobúk, no osobne ho nestretol. E sa takisto pýta, či by B mohla potvrdiť alibi C, no A odpovie, že ani B nevedela, či C bol v práci, keďže mala k dispozícii len takú evidenciu, o akej vedel aj hovorca A.¹⁰

Môžeme zanedbať skutočnosť, že s D sa A rozprával v inom čase ako s E, keďže medzičasom sa evidencia A ani B v prospech toho, či C bol v práci, nijako neobohatila ani neochudobnila. V K₁, v ktorom sú epistemické štandardy pomerne nízke, môžeme považovať za pravdivé tvrdenie, ktoré A uskutoční použitím vety

(3) B vedela, či C bol v práci,

kým v K₂, v ktorom sú epistemické štandardy postavené vyššie, zase môžeme považovať za pravdivé tvrdenie, ktoré A uskutoční použitím vety

(4) B nevedela, či C bol v práci.

Vety (3) a (4) môžeme považovať za špecifickejšie verzie viet (1), resp. (2), a teda ilustrujú kontextualistickú tézu o závislosti pripísania pravdivostných hodnôt od kontextu použitia.¹¹

⁹ V tomto príklade sa používa gramaticky korektnéjšie spojenie „vedieť, či“, nie spojenie „vedieť, že“. Vecne sa však na tejto úvahe nič nemení, pretože vetu „S vie, či *p*“ môžeme považovať za synonymum vety „S vie, že *p*, alebo S vie, že *non-p*“, kde sa vyskytuje väzba „vedieť, že“.

¹⁰ Nechcem, aby vznikol dojem, že existujú len dva druhy epistemických štandardov – vysoké a nízke (resp. relatívne vysoké a relatívne nízke štandardy). V skutočnosti ich je veľa, možno neobmedzene veľa.

¹¹ Extrémny prípad by zrejme predstavovali skeptické epistemické štandardy, ktoré sú príliš vysoké na to, aby sme našli väčší počet takých viet formy (1), ktoré by sa považovali za pravdivé.

2. Argument

V predchádzajúcej časti som uviedol len základnú formuláciu a jednoduchú ilustráciu epistemického kontextualizmu. Pozitívnu evidenciu v jeho prospech som zatiaľ nespomenul. DeRose uvádza ako najdôležitejší argument potvrdzujúci epistemický kontextualizmus skutočnosť, že bežní používatelia rozumejú epistemickým vetám presne tak, ako to kontextualizmus opisuje:¹²

Najlepšie dôvody v prospech kontextualizmu pochádzajú z toho, ako sa vety, ktorými sa pripisuje (upiera) poznanie, používajú v bežnej nefilozofickej reči: To, čo by bežní hovorcovia považovali v niektorých nefilozofických kontextoch za ‚poznanie‘, by v iných kontextoch ako ‚poznanie‘ odmietli. (DeRose 2011, 47)

Modelové príklady, ktoré som uviedol, tak slúžia nielen na ilustráciu myšlienky epistemického kontextualizmu, ale možno ich ľahko transformovať aj na jeden z najdôležitejších argumentov v jeho prospech. Samozrejme, bude to platiť v prípade, že tieto príklady opisujú, ako by sa zachovali bežní „nefilozofickí“ používatelia jazyka, ktorí by mali vyhodnotiť pravdivostné hodnoty tvrdení uskutočnených použitím epistemických viet vzhľadom na svoje kontexty v zhode so svojimi *intuíciami*, ktoré majú ako *kompetentní* hovorcovia (ktorí sú navyše nezatažení filozofickými predsudkami rozličných druhov). Ako zdôrazňuje DeRose, „[o]dvolávame sa tu na to, ako my, kompetentní hovorcovia intuitívne vyhodnocujeme pravdivostné hodnoty konkrétnych tvrdení uskutočnených... v konkrétnych situáciách“ (DeRose 2011, 49).

To sú vstupné údaje, ktoré epistemologický kontextualista berie do úvahy vo svojej argumentácii a vyvodzuje z nich svoje závery. Premisami jeho argumentácie sú teda tieto dve tvrdenia:

P1. Hovorca H_1 vyskytujúci sa v kontexte K_1 , v ktorom platia relatívne nízke štandardy poznania, usúdi na základe svojich informácií o sub-

¹² DeRose si argument tohto druhu, zdá sa, vysoko cení, keďže „poskytuje najlepšie dôvody, ktoré máme v prospech kontextualizmu nielen v prípade viet pripisujúcich poznanie, ale, domnievam sa, je tou najlepšou evidenciou, ktorá môže o *ľubovol'nom* výraze z bežného jazyka ukázať, že má kontextovo citlivé pravdivostné podmienky“ (DeRose 2011, 48). Ako sa pokúsim ukázať v tejto stati, tento optimizmus nezdieľam v prípade epistemických viet; na iných miestach som spochybnil využitie takýchto údajov aj pri výrazoch iného druhu; pozri Zouhar (2009), (2010, 271-312), (2011).

jekte S a jeho postoji k propozícii p , ktorý si S utvoril na základe dostupnej evidencie E, že S vie, že p , t. j. H_1 považuje tvrdenie uskutočnené použitím vety „S vie, že p “ za pravdivé vzhľadom na K_1 .

P2. Hovorca H_2 vyskytujúci sa v kontexte K_2 , v ktorom platia relatívne vysoké štandardy poznania, usúdi na základe *tých istých* informácií o subjekte S a jeho postoji k propozícii p , ktorý si S utvoril na základe *tej istej* dostupnej evidencie E, že S nevie, že p , t. j. H_2 považuje tvrdenie uskutočnené použitím vety „S nevie, že p “ za pravdivé vzhľadom na K_2 .

To znamená, že podľa štandardov, ktoré vo svojom kontexte uplatňuje H_1 , je evidencia E, ktorá podmieňuje epistemický postoj S k p , postačujúca na to, aby sa tento postoj klasifikoval ako poznanie, kým podľa štandardov, ktoré vo svojom kontexte uplatňuje H_2 , nestačí tá istá evidencia v tej istej situácii na to, aby S mal poznanie. H_1 a H_2 uskutočňujú toto posúdenie v zhode so svojimi intuíciami na základe dostupných relevantných informácií (opakujem, že obaja majú tie isté informácie o S a jeho situácii). Treťou premisou argumentu je konštatovanie, ktoré epistemický kontextualista musí akceptovať bez akýchkoľvek výhrad, keďže je fakticky formuláciou jeho doktríny:

P3. Keďže dvaja kompetentní používatelia jazyka H_1 a H_2 vyhodnotia (v zhode so svojimi intuíciami, ktoré majú ako bežní kompetentní používatelia jazyka) obe tvrdenia uskutočnené použitím viet „S vie, že p “ a „S nevie, že p “ v zodpovedajúcich kontextoch ako pravdivé, tak tvrdenie uskutočnené použitím vety „S vie, že p “ v prvom kontexte má *vecne* odlišné pravdivostné podmienky ako tvrdenie uskutočnené použitím vety „A nevie, že p “ v druhom kontexte.

Z premís P1 – P3 môžeme odvodiť záver Z:

Z. Tvrdenie uskutočnené použitím vety „S vie, že p “ v prvom kontexte má *vecne* odlišné pravdivostné podmienky ako tvrdenie uskutočnené použitím vety „A nevie, že p “ v druhom kontexte.

V premise P3 a závere Z sa vyskytuje termín „pravdivostné podmienky“,¹³ ktorý DeRose používa pomerne často v podobných súvislostiach, no

¹³ Čitateľ zrejme postrehol, že odvodenie tohto záveru vyžaduje zamlčanú premisu, podľa ktorej obaja kompetentní používatelia jazyka vyhodnotia tvrdenia uskutočnené

treba dodať, že namiesto pravdivostných podmienok hovorí pomerne často aj o *sémantickom obsahu* či o *vyjadrenej propozícii*. Na viacerých miestach konštatuje, že sa v závislosti od kontextu použitia mení *obsah* viet použitých v daných situáciách (pozri napríklad DeRose 2011, 3, 8–9, 20, 34, 36, 133 atď.). Ak obsahom vety (vzhľadom na kontext jej použitia) je propozícia, tak možno povedať, že propozícia vyjadrená použitím vety „S vie, že *p*“ v prvom kontexte je vecne odlišná od propozície vyjadrenej použitím vety „S nevie, že *p*“ v druhom kontexte. Možno uzavrieť, že DeRose nerobí rozdiel medzi pravdivostnými podmienkami a *sémantickým obsahom*, resp. propozíciou, a že skôr pod týmito označeniami rozumie to isté.

V tejto stati sa nezameriam primárne na posúdenie a zhodnotenie epistemického kontextualizmu ako určitej teórie významu epistemických slov, ale pokúsím sa kriticky vyhodnotiť argument, ktorý DeRose považuje za „najlepší v prospech kontextualizmu“. Kľúčovým aspektom tohto argumentu je odkaz na intuície, ktorými disponuje kompetentný používateľ jazyka, keď vo svojej výpovedi použije epistemickú vetu, resp. je adresátom výpovede, v ktorej sa použila epistemická veta. Bude nás teda zaujímať, či takéto intuície naozaj postačujú na to, aby sme získali zaujímavé závery týkajúce sa *sémantických teórií* a či stačia na to, aby sme mohli odlišiť (priateľný) kontextualizmus od (nepriateľného) invariantizmu.¹⁴

použitím viet „S vie, že *p*“ a „S nevie, že *p*“ v daných kontextoch ako pravdivé *bez toho, aby si vzájomne protirečili*. Zo zadania ilustračných príkladov, ktoré epistemickí kontextualisti uvádzajú na podporu svojej koncepcie, je zrejme, že sa táto vec predpokladá. Keby sa takýto predpoklad neprijal, kontextualistický záver by nevyplynul. Keďže ide o samozrejmu požiadavku, nekomplikoval som ňou výklad v hlavnom texte, ale presunul som ju len do tejto poznámky pod čiarou.

¹⁴ *Invariantizmus* je štandardnou opozíciou voči kontextualizmu. Podľa invariantizmu vyjadrujú všetky tvrdenia uskutočnené použitím tej istej epistemickej vety ten istý *sémantický obsah* (propozíciu) a majú tie isté pravdivostné podmienky, a to nezávisle od kontextu použitia epistemickej vety. Dôsledkom je to, že ak jeden hovorca povie, že výpoveď uskutočnená použitím vety „S vie, že *p*“ je pravdivá, tak výpoveď uskutočnená použitím vety „S nevie, že *p*“ (napríklad v našich modelových situáciách) musí byť nepravdivá (alebo naopak). Kontextualista vyhodnocuje takýto záver ako tvrdenie, ktoré je v rozpore s evidenciou, a preto invariantizmus nie je podľa neho prijateľnou alternatívou (pozri napríklad DeRose 2011, 51, 89 a inde). Ak za invariantizmus budeme považovať každú teóriu, ktorá tvrdí, že *sémantický obsah* vety „S vie, že *p*“ zostáva vo všetkých kontextoch nezmenený, dostaneme široké spektrum koncepcií, z ktorých niektoré dokonca môžu vysvetliť aj empirickú evidenciu, ktorú kontextualizmus uvádza vo svoj prospech. Obhajcami klasickejších foriem invariantizmu sú napríklad Bach (2005a), Rysiew (2001),

Klasický argument proti využívaniu komunikačných intuícií kompetentných používateľov jazyka v sémantike formuloval K. Bach (pozri Bach 2002). Bach v zásade tvrdí, že sa nijako nedá povedať, že takéto intuície sú *sémanticky* relevantné. Nemusia totiž poukazovať na nič, z čoho by sme mohli vyvodzovať sémantické závery. Keďže sme ich zaznamenali pri aktuálnom používaní jazyka, môže ísť skôr o intuície, ktoré sa týkajú *pragmatickej* roviny používania jazyka. Hybnou silou kontextualizmu (vrátane epistemického kontextualizmu) je teda (okrem iného) pojmový zmätok, ktorý pramení z nerozlišovania pojmov patriacich do rozličných sfér (k tomu pozri aj Bach 2005b). Vo svojich úvahách však budem postupovať inak a hoci akceptujem Bachove argumenty aj závery v tejto otázke, nevyužijem ich proti uvedenému argumentu. Moja argumentácia nebude spočívať ani v tom, že by som poukazoval na prípady, v ktorých takýto prístup vedie k chybným predikciám v tom zmysle, že by nesprávne vyhodnocoval pravdivostné hodnoty niektorých tvrdení (a teda tvrdenie, ktoré by sa malo považovať za pravdivé, sa v konečnom dôsledku ukáže ako nepravdivé, resp. naopak). V literatúre sa možno stretnúť aj s takýmito argumentmi a za všetky z nich odkážem len na výbornú štúdiu D. Zemana; pozri Zeman (2011). Nebudem poukazovať ani na to, že epistemický kontextualizmus stojí na neadekvátnej koncepcii jazyka, konkrétne na chybnjej syntaxi a sémantike epistemických sloviess. Poukazuje na to napríklad J. Stanley, keď zdôrazňuje určité zásadné odlišnosti medzi týmito slovesami a výrazmi, ktoré sa bežne považujú za kontextovo citlivé; pozri Stanley (2004). Zameriam sa skôr na to, že údajný najlepší argument v prospech epistemického (a v podstate akéhokoľvek iného) kontextualizmu nie je v skutočnosti až taký úspešný, ako by sa mohlo zdať z optimizmu, ktorý vyvoláva medzi prívržencami kontextualizmu.

3. Medzera v argumente

Problém, ktorý vzniká v súvislosti s argumentom z predchádzajúcej časti, spočíva v tom, že aj keď pripustíme, že jeho premisy P1 a P2 sú pravdivé, ešte to neznamená, že musíme akceptovať aj epistemický kontextualizmus ako (jedinú) prijateľnú koncepciu. Dôvodom je skutočnosť, že javy, ktoré

Schiffer (1996) atď. Z istého hľadiska však môžeme ako invariantistické koncepcie klasifikovať aj *subjektovo citlivý invariantizmus* (pozri najmä Stanley 2005), *relativizmus* (pozri napríklad MacFarlane 2005, 2007a) alebo dokonca tzv. *neindexický kontextualizmus* (pozri MacFarlane 2007b, 2009).

sa spomínajú v premisách P1 a P2 argumentu, sa dajú vysvetliť aj pomocou iných koncepcií, ako je kontextualizmus, a teda sa ukáže, že premisa P3 je nepravdivá. Ak teda DeRose hodnotí spomínaný argument ako najlepší v prospech epistemického kontextualizmu, prejavuje sa ako príliš veľký optimista, keďže sa týmto argumentom ešte nevytlúčili všetky *potenciálne* konkurenčné teórie.

Zhrňme si podstatné fakty: Faktom je, že ak určitý subjekt S má k dispozícii určitú evidenciu v prospech propozície p , tak jeden hovorca môže na základe svojich epistemických štandardov povedať, že S vie, že p , kým druhý hovorca môže vzhľadom na svoje epistemické štandardy zase povedať, že S nevie, že p . Nesporným faktom je aj to, že situácie tohto druhu nie sú žiadnou exotickou raritou, ale môžeme sa s nimi stretnúť pravidelne a pomerne často, keďže nároky, ktoré kladieme na poznanie, sú v bežných prípadoch značne nestále. Vďaka tomu môžeme povedať, že to, čo sa tvrdí v premisách argumentu, sú nespochybniteľné fakty a bolo by zásadnou teoretickou chybou, keby sme sa ich pokúsili ospravedlniť či obísť nejakými teoretickými úskokmi, alebo dokonca slepo ignorovať.

Nemám v úmysle ignorovať ani ospravedlňovať tieto fakty, ale zároveň sa domnievam, že ešte nedokazujú, že tvrdenia, ktoré sa uskutočnia použitím viet „S vie, že p “ a „S nevie, že p “ (vzhľadom na zodpovedajúce kontexty použitia a epistemické štandardy, ktoré sú nimi určené), vyjadrujú propozície, ktoré sa od seba *vecne* líšia. O čo ide? Epistemický kontextualista nás chce presvedčiť o tom, že pripísanie určitých pravdivostných hodnôt istým vhodne zvoleným tvrdeniam – pričom toto pripísanie robia kompetentní používatelia jazyka na základe svojich intuícií – ukazuje, že sémantický obsah týchto tvrdení je kontextovo citlivý, t. j. to, čo tieto tvrdenia vyjadria, vraj závisí od kontextu použitia, a teda by sa mohlo stať, že tá istá veta vyjadrí rôzne propozície vzhľadom na rôzne kontexty použitia, v ktorých sa uplatňujú rôzne epistemické štandardy. Súvislosť medzi pripísaním pravdivostných hodnôt tvrdeniam a kontextovej závislosti vyjadreného obsahu sa tu však skôr predpokladá, no nedokazuje sa. V tom spočíva kľúčová medzera v predložennom argumente v prospech epistemického kontextualizmu – ide zamlčaný predpoklad, ktorý sa nijako nezdôvodnil.

Konkurenčná teória, ktorá by rešpektovala tie isté fakty, o aké sa opiera kontextualizmus, by zároveň konštatovala, že sémantický obsah epistemických viet zostáva stabilný vzhľadom na akékoľvek kontexty použitia. Propozícia, ktorú epistemická veta vyjadrí vzhľadom na kontext použitia, nejaká zahŕňa podľa kontextualizmu aj epistemické štandardy stanovené daným

kontextom použitia a vďaka tomu v kontextoch s rôznymi štandardmi bude vyjadrovať rôzne propozície.¹⁵ Lenže nie je nevyhnutné zahrnúť tieto štandardy priamo do vyjadrených propozícií. Ak teda odoláme tomuto pokúšaniu, dostaneme koncepciu, ktorá nebude medzi zložky propozície zaraďovať epistemické štandardy, ale rezervuje pre ne nejaké iné miesto; takáto koncepcia nebude kontextualistická, ale, naopak, zaradí sa do invariantistického prúdu, hoci aj naďalej – na rozdiel od mnohých iných invariantistických teórií – bude rešpektovať fakty, ktoré boli hybnou silou kontextualizmu, a nebude ich ani ospravedlňovať, ani obchádzať.

Z nášho hľadiska je podstatná skutočnosť, ktorú som v predchádzajúcej časti spomenul len akoby mimochodom. Naznačil som, že DeRose formuluje kontextualizmus raz tak, že epistemická veta (resp. jej použitia) majú *variabilné pravdivostné podmienky*, inokedy zase tak, že má *variabilný sémantický obsah*. Takýto spôsob vyjadrovania si môžeme korektne dovoliť len vtedy, keď akceptujeme, že pravdivostné podmienky a sémantický obsah (vyjadrená propozícia) je to isté, alebo vtedy, keď budeme tvrdiť, že pravdivostné podmienky vety, resp. jej použitia, sú jednoznačne a výlučne určené len jej sémantickým obsahom (ktorý vyjadruje vzhľadom na kontext jej použitia). Ani jednu z týchto téz o vzťahu medzi pravdivostnými podmienkami a sémantickým obsahom však prijať nemusíme, a predsa dokážeme vysvetliť fakty, o ktoré sa opiera kontextualizmus. Môžeme povedať, že epistemická veta vyjadruje ten istý sémantický obsah vzhľadom na akýkoľvek kontext jej použitia, ale zároveň môžeme uznať, že sa menia pravdivostné hodnoty toho istého sémantického obsahu v závislosti od toho, ako sa menia epistemické štandardy relevantné pre dané kontexty použitia. To by znamenalo, že vzhľadom na rôzne kontexty použitia sa menia pravdivostné podmienky danej vety (keďže epistemické štandardy sú súčasťou pravdivostných podmienok). Ak teda oddelíme pravdivostné podmienky od sémantického obsahu, umožníme variabilitu jednej veci bez toho, aby sa ohrozila stabilita druhej veci. Dostaneme tak verziu invariantizmu, ktorá má zároveň dostatočne citlivý prístup k empirickým faktom, ktoré motivovali kontextualizmus.

¹⁵ Zásadná otázka pre kontextualizmus znie, ako sa majú epistemické štandardy stať súčasťou vyjadreného obsahu. Odpoveď na túto otázku robí z kontextualizmu *sémantickú* teóriu. O to závažnejšie je to, že DeRose na túto otázku odpovedá *odmieta*. Ba dokonca kritizuje S. Schiffera za to, že v stati Schiffer (1996) analyzuje (a odmieta) niektoré možnosti, ktoré kontextualista má k dispozícii. V tejto stati sa nebudem venovať podrobnostiam, len spomeniem, že so Schifferovou argumentáciou sa v zásade stotožňujem.

4. Alternatívny prístup

Najlepším ťahom v argumentácii proti kontextualizmu bude azda načrtnutie alternatívneho vysvetlenia tých istých jazykových javov, ktoré boli motiváciou vzniku kontextualizmu. To by znamenalo, že medzera v argumentácii, na ktorú som poukázal v predchádzajúcej časti, by bola fatálnou chybou v celej kontextualistickej stavbe, keďže sa ukáže, že je možné prijať premisy kontextualistického argumentu ako pravdivé, no odmietnuť jeho záver.

Teórie, ktoré vyhovujú tejto požiadavke, sa v literatúre z času na čas objavujú. Túto požiadavku spĺňa napríklad *situovaný minimalizmus* E. Corazza a J. Dokica (pozri Corazza – Dokic 2007),¹⁶ *minimálny indexikalizmus*, ktorý som predložil v knihe Zouhar (2011),¹⁷ *neindexický kontextualizmus* od J. MacFarlana (pozri MacFarlane 2009),¹⁸ ale aj rôzne verzie *relativizmu*. Už len rozmanitosť označení týchto teórií vyvoláva dojem, že premisy kontextualistického argumentu umožňujú fakticky značne rozvetvenú rodinu koncepcií.¹⁹

¹⁶ Situovaný minimalizmus nebol primárne navrhnutý na to, aby sa zaoberal sémantickým obsahom epistemických slovies a epistemických viet, ale neexistujú žiadne principiálne prekážky proti tomu, aby sme túto koncepciu aplikovali aj na takéto prípady.

¹⁷ Minimálny indexikalizmus sa takisto primárne nezaoberal epistemickými slovesami a epistemickými vetami. Jeho súčasťou je však aj aparát, ktorý zdieľa s inými spomínanými teóriami, a tento aparát sa dá úspešne aplikovať aj na epistemické výrazy.

¹⁸ Názov „neindexický kontextualizmus“ treba brať s veľkou rezervou, keďže nejde o kontextualizmus v takom zmysle, v akom sa toto označenie bežne v literatúre používa. To, čo sa v literatúre bežne označuje termínom „kontextualizmus“, je podľa MacFarlana *indexický kontextualizmus*, keďže epistemické slovesá fakticky považuje za indexické výrazy, ktorých sémantický obsah sa mení od jedného kontextu k inému kontextu použitia. MacFarlane však chce zachovať stabilitu sémantického obsahu epistemických slovies, a teda odmieta proklamovanú indexickosť týchto výrazov. Neindexický kontextualizmus je neindexický v tom zmysle, že sémantický obsah epistemických slovies zostáva stabilný, ale zároveň ide podľa MacFarlana o kontextualizmus, keďže táto koncepcia umožňuje zmenu pravdivostných hodnôt epistemických viet (v závislosti od kontextu použitia). Osobne by som povedal, že ide preto o verziu relativizmu (nie kontextualizmu), ale radšej sa takéhoto vyjadrenia zdržím, keďže pod relativizmom MacFarlane zase rozumie niečo iné.

¹⁹ Jednoducho povedané, v názvoch filozofických teórií panuje všeobecný chaos a čitateľ urobí najlepšie, keď nebude predpokladať, že za tými istými výrazmi sa skrývajú aj tie isté pojmy.

Prístup, ktoré tieto koncepcie umožňujú, si môžeme ilustrovať na základe jednej analógie. V intenzionálnej sémantike sa považuje za samozrejmosť, že pravdivostná hodnota *kontingentných* výrokov je závislá od možného sveta, prípadne možného sveta a času (v rámci temporálnych intenzionálnych sémantik). To, ktorý možný svet máme vziať do úvahy pri vyhodnocovaní pravdivostnej hodnoty kontingentnej vety, nie je určené sémantickým obsahom tejto vety, ale ide o akýsi externý parameter. Vyhodnotenie pravdivostnej hodnoty propozície vyjadrenej vetou

(5) Mesiac je jedinou obežnicou Zeme,

príčom toto vyhodnotenie budeme relativizovať vzhľadom na možný svet *W*, nie je to isté ako vyhodnotenie pravdivostnej hodnoty propozície vyjadrenej vetou

(6) Mesiac je jedinou obežnicou Zeme vo *W*,

kde je zodpovedajúci modálny parameter súčasťou vyjadrenej propozície. Kým prvá veta je kontingentná, druhá veta kontingentná v skutočnosti nie je, keďže vzhľadom na akýkoľvek možný svet sa jej pravdivostná hodnota nemení (je totiž závislá len od toho, či vo *W* je Mesiac jedinou obežnicou Zeme). Kým v prípade prvej vety bude vyjadrená propozícia pravdivá len vzhľadom na tie možné svety, v ktorých Mesiac je jedinou obežnicou Zeme, v prípade druhej vety bude vyjadrená propozícia pravdivá v akomkoľvek možnom svete, pokiaľ vo svete *W* je Mesiac jedinou obežnicou Zeme. Tento prístup, ktorý sa v rámci intenzionálnych sémantik považuje za neproblematický, možno ľahko rozšíriť aj na prípad epistemických viet, ak sa umožní, aby sme k modálnemu parametru mohli pridať aj ďalšie parametre.²⁰

²⁰ To je prístup, ktorý sa uplatňuje v rôznych verziách relativizmu. Relativizmus nedávno zažil sústredený útok od H. Cappelena a J. Hawthorna, ktorí obhajujú monadický pojem pravdivosti ako základný (nedefinovaný) pojem, kým relativizmus monadický pojem pravdivosti nahrádza relativizovanými pojmami; pozri Cappelen – Hawthorne (2009). Tento útok však môžeme ignorovať, pretože Cappelen a Hawthorne odmietajú aj kontingentnosť propozícií explikovať ako závislosť pravdivostnej hodnoty od možných svetov – propozícia je kontingentná, ak svoju monadickú pravdivosť (resp. nepravdivosť) môže stratiť; pozri Cappelen – Hawthorne (2009, 3-4). Lenže v tejto stati mi ide o to, že *ak* intenzionálne chápanie kontingentnosti je prijateľné, *tak* prijateľné môže byť aj vysvetlenie kontextualistických faktov, ktoré ponúkajú niektoré nekontextualistické teórie.

V ďalšom výklade nám pomôže, ak odlíšime *kontext použitia* od *okolnosti ohodnotenia*, ako to robí D. Kaplan (pozri Kaplan 1989). Zjednodušene povedané, kontext použitia dodáva propozičné zložky, t. j. zásobuje propozíciu vyjadrenú vetou vzhľadom na daný kontext, kým okolnosti ohodnotenia obsahujú parametre ovplyvňujúce pravdivostnú hodnotu propozície. Ak veta obsahuje indexický výraz, hodnota indexického výrazu – kaplanovsky povedané, *obsah* indexického výrazu – je určený na základe kontextu použitia; pravdivostná hodnota takejto vety (spolu s daným obsahom indexického výrazu) sa však relativizuje vzhľadom na okolnosti ohodnotenia. Možné svety sú jedným parametrom, ktorý patrí medzi okolnosti ohodnotenia, no nikdy nie je povedané, že má ísť o *jediný* parameter. Všetky teórie, ktoré som spomenul na začiatku tejto časti, v podstate robia to, že medzi okolnosti ohodnotenia zaradia aj epistemické štandardy.

Porovnajme to s epistemickým kontextualizmom: Podľa kontextualizmu sa epistemické štandardy stávajú súčasťou sémantického obsahu, ktorý veta vyjadruje vzhľadom na kontext použitia, keďže sú súčasťou kontextu použitia epistemickej vety a z neho sa dodávajú do propozície jej zložky; podľa alternatívneho prístupu nie sú epistemické štandardy súčasťou kontextu použitia epistemickej vety, ale patria medzi okolnosti jej ohodnotenia, a teda zostávajú mimo vyjadrenej propozície.

Domnievam sa, že tento výsledok je žiaduci už len z toho dôvodu, že umožní zachovať závislosť epistemických viet od epistemických štandardov podobným spôsobom, ako situovanie modálneho parametra medzi okolnosti ohodnotenia umožňuje zachovať kontingentný charakter kontingentných viet. Keby sme modálny parameter zaradili do kontextu použitia, možný svet, v ktorom by sa daná veta použila, by sa stal súčasťou vyjadrenej propozície. Tak by sa stalo, že použitím vety (5) v možnom svete W by sa vyjadrila propozícia, že *Mesiak je jedinou obežnicou Zeme vo W* . Lenže táto propozícia kontingentná nie je, keďže bez ohľadu na to, ako sa veci majú v ľubovoľnom možnom svete W^* , bude (vo W^*) pravdivá, ak vo W je Mesiak jedinou obežnicou Zeme. Keby teda veta (5) vyjadrila túto propozíciu, nemohlo by ísť o kontingentnú vetu. Ak však možný svet je len parametrom okolností ohodnotenia, použitím vety (5) propozíciu, že *Mesiak je jedinou obežnicou Zeme vo W* , nevyjadríme (hoci ju vyjadríme použitím vety (6), no to je v tomto prípade irelevantné), a teda veta (5) zostáva kontingentnou.

Analogicky, keby epistemické štandardy mali byť súčasťou kontextu použitia, stalo by sa, že použitím vety

(7) S vie, že Mesiac je jedinou obežnicou Zeme

by sme vyjadrili propozíciu, že *S vie podľa E*, že *Mesiac je jedinou obežnicou Zeme*, kde E sú príslušné epistemické štandardy. Lenže táto propozícia nie je citlivá vzhľadom na epistemické štandardy, pretože bez ohľadu na to, aké epistemické štandardy E^* budú relevantné v danej situácii, bude pravdivá, ak S vie, že Mesiac je jedinou obežnicou Zeme, podľa štandardov E. Keby sa teda použitím vety (7) mala vyjadriť táto propozícia, nemohlo by viac ísť o vetu, ktorá by bola citlivá na epistemické štandardy. Ak však epistemické štandardy sú len parametrom okolností ohodnotenia, použitím vety (7) propozíciu, že *S vie podľa E*, že *Mesiac je jedinou obežnicou Zeme*, nevyjadríme, a teda (7) zostáva vetou, ktorá bude citlivá na epistemické štandardy.

5. Záver

Alternatívny prístup k epistemickému kontextualizmu som len načrtol v pomerne hrubých rysoch. Detaily možno dopracovať podľa toho, či sa vyberieme cestou situovaného minimalizmu alebo cestou minimálneho indexikalizmu, či cestou neindexického kontextualizmu a podobne. To však nie je v tejto stati podstatné. Mojm cieľom totiž nebolo argumentovať v prospech niektorej z týchto možností, ale len ukázať, že existuje alternatíva k epistemickému kontextualizmu. Netvrdil som dokonca ani to, že epistemický kontextualizmus je nevyhovujúci a že ho treba nahradiť nejakým iným prístupom. Ukázal som len to, že údaje, ktoré kontextualisti považujú za najlepšiu motiváciu v prospech ich prístupu, možno vysvetliť aj alternatívnymi spôsobmi, a teda tieto javy nemožno považovať za najlepší argument v prospech epistemického kontextualizmu. Ak máme rozhodnúť medzi epistemickým kontextualizmom a alternatívnymi koncepciami, musíme údajný kontextualistický argument doplniť ďalšími argumentmi. Ak však treba ďalšie argumenty, je zrejmé, že v žiadnom prípade to, čo DeRose považuje za najlepší argument, najlepším argumentom byť nemôže, keďže rozhodovanie medzi teóriami sa bude robiť na základe iných kritérií.

Aké z toho možno získať poučenie? Opäť sa v plnej nahote ukázalo, že empirické údaje, ktoré získame z bežných komunikačných situácií, nie sú vo všeobecnosti postačujúce na to, aby sa využili pri rozhodovaní medzi konkurálnymi teóriami.

Literatúra

- AUSTIN, J. L. (1979): Other Minds. In: *Philosophical Papers*. Oxford: Oxford University Press, 76-116.
- BACH, K. (2002): Seemingly Semantic Intuitions. In: Campbell, J. – O'Rourke, M. – Shier, D. (eds.): *Meaning and Truth: Investigating Philosophical Semantics*. New York: Seven Bridges Press, 21-33.
- BACH, K. (2005a): The Emperor's New 'Knows'. In: Preyer, G. – Peter, G. (eds.): *Contextualism in Philosophy: Knowledge, Meaning, and Truth*. Oxford: Clarendon Press, 51-89.
- BACH, K. (2005b): Context *ex Machina*. In: Szabó, Z. G. (ed.): *Semantics versus Pragmatics*. Oxford: Clarendon Press, 15-44.
- CAPPELEN, H. – HAWTHORNE, J. (2009): *Relativism and Monadic Truth*. Oxford: Oxford University Press.
- COHEN, S. (1999): Contextualism, Skepticism, and the Structure of Reasons. *Philosophical Perspectives* 13, 57-89.
- CORAZZA, E. – DOKIC, J. (2007): Sense and Insensibility or Where Minimalism Meets Contextualism. In: Preyer, G. – Peter, G. (eds.): *Context-Sensitivity and Semantic Minimalism. New Essays on Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 169-193.
- DEROSE, K. (2011): *The Case for Contextualism: Knowledge, Skepticism, and Context. Vol. 1*. Oxford: Clarendon Press.
- KAPLAN, D. (1989): Demonstratives. In: Almog, J. – Perry, J. – Wettstein, H. (eds.): *Themes from Kaplan*. Oxford: Oxford University Press, 482-563.
- MACFARLANE, J. (2005): Making Sense of Relative Truth. *Proceedings of the Aristotelian Society* 105, 321-339.
- MACFARLANE, J. (2007a): Relativism and Disagreement. *Philosophical Studies* 132, 17-31.
- MACFARLANE, J. (2007b): Semantic Minimalism and Nonindexical Contextualism. In: Preyer, G. – Peter, G. (eds.): *Context-Sensitivity and Semantic Minimalism. New Essays on Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 240-250.
- MACFARLANE, J. (2009): Nonindexical Contextualism. *Synthese* 166, 231-250.
- RYSIEW, P. (2001): The Context-Sensitivity of Knowledge Attributions. *Noûs* 35, 477-514.
- SCHIFFER, S. (1996): Contextualist Solutions to Scepticism. *Proceedings of the Aristotelian Society* 96, 317-333.
- STANLEY, J. (2004): On the Linguistic Basis for Contextualism. *Philosophical Studies* 119, 119-146.
- STANLEY, J. (2005): *Knowledge and Practical Interests*. Oxford: Oxford University Press.
- ZEMAN, D. (2011): Knowledge Attributions and Relevant Epistemic Standards. In: Recanati, F. – Stojanovic, I. – Villanueva, N. (eds.): *Context-Dependence, Perspective and Relativity*. Berlin – New York: de Gruyter, 225-250.
- ZOUHAR, M. (2009): Od používateľov jazyka k sémantike. *Filozofia* 64, č. 4, 297-311.
- ZOUHAR, M. (2010): *Medzi sémantikou a epistemológiou jazyka*. Bratislava: aleph.
- ZOUHAR, M. (2011): *Význam v kontexte*. Bratislava: aleph.